

Περιβάλλον και Ανάπτυξη: Ρητορείες και πραγματικότητες στη Διάσκεψη του Ρίο

Η Παγκόσμια Διάσκεψη κορυφής των Ηνωμένων Εθνών για τη Γη, που έγινε στο Ρίο ντε Τζανέιρο της Βραζιλίας, με συμμετοχή 117 αρχηγών κρατών και 30.000 συνέδρων, ήταν γνωστό ότι δεν επρόκειτο να λύσει τα περιβαλλοντικά και αναπτυξιακά προβλήματα του πλανήτη μας για τις επόμενες δεκαετίες, στα πλαίσια μιας οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής ισότητας και δικαιοσύνης.

Η σκληρή πραγματικότητα της διάσκεψης έγινε φανερή από την αρχή, λόγω της κοινωνικοπολιτικής σύνθεσής της. Υπήρχε η κεντρική ομάδα, στην οποία μετείχαν εθνικές αντιπροσωπείες από κυβερνητικές οργανώσεις (ΟΗΕ, παγκόσμια τράπεζα κ.ά.) και ένα χωριστό Forum από μη κρατικές ομάδες, που περιλάμβανε εκατοντάδες ετερόκλητων οργανώσεων (όπως ήταν η «παγκόσμια οργάνωση για την προστασία της άγριας ζωής», η «Αμερικάνικη Ένωση για την ανάπτυξη της Επιστήμης», το «Κοινοβούλιο της Γης» και η «Εκκλησία των Μεθοδιστών»). Εμφανίστηκαν άνθρωποι με γνώση και δράση γύρω από την προστασία της φύσης, της βιοποικιλίας και της βιώσιμης ανάπτυξης. Περιβαλλοντολόγοι και οικολόγοι που έκαναν γνωστά τα προβλήματα της μόλυνσης του περιβάλλοντος, τους κινδύνους από το φαινόμενο του θερμοκηπίου ή την καταστροφή των τροπικών δασών και του στρώματος του όζοντος.

Η σημασία της διάσκεψης του Ρίο δεν θα εξαρτηθεί από τις διακηρύξεις και τις υποσχέσεις των αρχηγών κρατών, αλλά από τη συγκεκριμένη δράση που θα ακολουθήσουν οι κυβερνήσεις τους. Το γεγονός πάντως ότι τόσο επίσημοι εκπρόσωποι κρατών και άλλοι ενδιαφερόμενοι συναντήθηκαν να συζητήσουν την κατάσταση της Γης αποτελεί από μόνο του ένα μεγάλο επίτευγμα των παγκόσμιων οικολογικών προσπαθειών. Για μερικές εβδομάδες το θέμα της προστασίας του περιβάλλοντος σε συνδυασμό με το πρόβλημα της ανάπτυξης βρισκόταν στο επίκεντρο της παγκόσμιας δημοσιότητας.

Όμως αυτή η μέριμνα θα πρέπει να συνεχιστεί και στο μέλλον. Το θλιβερό είναι ότι σ' αυτή τη διάσκεψη χάθηκαν κάποιες ευκαιρίες. Αντί για αποφασιστι-

* Ο Ε. Παπαδημητρίου είναι Αναπληρωτής Καθηγητής Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.

κή προϋπόθεση μέτρων για τη σωτηρία του πλανήτη ,είχαμε μια σειρά από «ανώδυνες» («νερωμένες») συνθήκες και την απόδειξη ότι οι πλούσιες χώρες (κυρίως οι Η.Π.Α.) δεν ήταν πρόθυμες να αποδεχτούν τις ευθύνες τους για την κατάσταση του περιβάλλοντος. Εκτός από τη «Χάρτα της Γης» που περιέχει 27 βασικές αρχές περιβαλλοντικής πολιτικής και την «Agenda 21», έναν οδηγό περιβαλλοντικής δράσης από 800 σελίδες, υπογράφηκαν τελικά και τρία άλλα κείμενα με λιγότερες ή περισσότερες δυσκολίες: για τα δάση, το κλίμα και τη βιοποικιλία.

Όμως η Παγκόσμια Διάσκεψη δεν ασχολήθηκε καθόλου με τα πρότυπα του παγκόσμιου εμπορίου και το ρόλο των πολυεθνικών εταιρειών. Ούτε συζητήθηκε βέβαια και η επίδραση στο περιβάλλον των στρατιωτικών επιχειρήσεων ή των καταναλωτικών προτύπων των χωρών του Βορρά ή το ανίερο διεθνές εμπόριο τοξικών αποβλήτων προς τις φτωχές χώρες του Νότου. Παράλειψη αποτέλεσε επίσης η απουσία χρονοδιαγράμματος για την επίτευξη του ύψους ετήσιας βοήθειας 0,7% του ακαθάριστου εθνικού εισοδήματος ή για τη μείωση του φορτίου των χρεών των αναπτυσσόμενων χωρών.

Πάντως κάποιοι σύνεδροι – όπως ο γνωστός και στην Ελλάδα ερευνητής των θαλασσιών οικοσυστημάτων Jacques-Yves Cousteau – διατύπωσαν την άποψη ότι αυτά που επιτεύχθηκαν στο Ρίο, σε τόσο σύντομο χρόνο, ξεπέρασαν τις καλύτερες προσδοκίες τους. Μπορεί να μην έγιναν όλα όσα θα μπορούσαν να γίνουν όμως η διάσκεψη θεωρήθηκε ως μεγάλη επιτυχία, ένα μεγάλο βήμα προς τη σωστή κατεύθυνση. «Γίναμε μάρτυρες της γέννησης ενός πνεύματος που δεν πρόκειται να πεθάνει. Η ζωή δεν θα είναι πια η ίδια», είπε ο Κουστό. Μια επιτροπή, υπό την επίβλεψη του ΟΗΕ, θα παραλάβει τις αρχές και τις αποφάσεις της διάσκεψης και θα τις θέσει στην υπηρεσία της ανθρωπότητας, αναλαμβάνοντας και το συντονισμό διαφόρων επιτροπών και διεθνών οργανώσεων που εργάζονται μέχρι σήμερα χωριστά και ασυντόνιστα.

Όσοι αντιμετωπίζουν τη διάσκεψη του Ρίο σαν την αρχή μιας διαδικασίας σε εξέλιξη, λησμονούν το γεγονός ότι η προσπάθεια αυτή άρχισε 20 χρόνια νωρίτερα στη «Διάσκεψη της Στοκχόλμης για το ανθρώπινο περιβάλλον». Στις δυο δεκαετίες που πέρασαν από τότε σίγουρα πολλά θα μπορούσαν να είχαν γίνει και πολλές καταστροφές στον πλανήτη να είχαν αποφευχθεί.

Η ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΔΙΑΣΚΕΨΗΣ ΤΟΥ ΡΙΟ

Οι καταβολές της Διάσκεψης του Ρίο ανάγονται στη Στοκχόλμη του 1972, όταν οι άνθρωποι ήταν ακόμη αισιόδοξοι για τις αναπτυξιακές προοπτικές του τρίτου κόσμου. Όσοι μετείχαν τότε στη διάσκεψη έβλεπαν την «Πράσινη Επανάσταση» να υπόσχεται πολλά για την καταπολέμηση της κοινωνικής ανισότητας, τη γενετική διάβρωση και την περιβαλλοντική υποβάθμιση. Χώρες, όπως η Βρα-

ζιλία, με αναπτυξιακούς ρυθμούς 8% ετησίως, φαινόταν να πλησιάζουν το σημείο ανάκαμψης, όπως υποσχόταν τότε ο W. W. Rostow, στο «Μη Κομμουνιστικό Μανιφέστο» με τον τίτλο: «Stages of Economic growth».

Η ημερήσια διάταξη της Στοκχόλμης ήταν βαθιά επηρεασμένη από τα κυρίαρχα τότε ρεύματα νεομαλθουσιανής σκέψης στον ανεπτυγμένο κόσμο, όπως είχαν διατυπωθεί στα έργα του Paul Ehrlich, *The Population Bomb* και του Garrett Hardin, *The Tragedy of the Commons*, που είχαν δημοσιευτεί στα τέλη της δεκαετίας του 1960. Και οι δύο θεωρούσαν την πληθυσμιακή αύξηση ως υπεύθυνη για την υποβάθμιση του περιβάλλοντος. Οι απόψεις αυτές συμφωνούσαν με τις απόψεις του «Club of Rome» για τα «Όρια της ανάπτυξης», που συνδυάζουν τις φοβίες για την αύξηση του πληθυσμού με μια κριτική της βιομηχανικής ανάπτυξης, τονίζοντας ότι η μόλυνση μαζί με τη μείωση των τροφίμων αποτελούσαν μιαν άλλη παγκόσμια απειλή. Ο έλεγχος του πληθυσμού και της μόλυνσης, μαζί με την επέκταση της κεφαλαιοκρατικής ιδιοκτησίας, ήταν τα μέσα αποφυγής της καταστροφής.

Δεν είναι καθόλου περιεργό ότι τα έθνη του Τρίτου κόσμου έβλεπαν αυτές τις προειδοποιήσεις της Στοκχόλμης ως διανοητικά κατασκευάσματα που είχαν τη λειτουργία της δικαιολόγησης και της αύξησης των οικονομικών σχέσεων που καταδίκασαν τις φτωχές χώρες στην εξάρτηση και τη φτώχεια. Για τον τρίτο κόσμο η φτώχεια κι όχι η μόλυνση ήταν το κύριο πρόβλημα και τα ποσοστά ανάπτυξης της Βραζιλίας ήταν πολύ πιο ενδιαφέροντα από τα σεμινάρια για τη μόλυνση των ποταμών. Ήδη από το 1972 υπήρχε το χάσμα που επικρατεί και σήμερα ανάμεσα στην αναπτυξιακή ιδεολογία που είναι το ιδανικό του Τρίτου κόσμου και τις ανησυχίες του Πρώτου κόσμου για το περιβάλλον.

Το κορύφωμα της έριδας γύρω από τα θέματα της προστασίας του περιβάλλοντος και της ανάπτυξης έγινε το 1974 με το μανιφέστο για τη «Νέα διεθνή οικονομική τάξη». Το θέμα ήταν η μεταφορά πόρων από το Βορρά στο Νότο, η ενίσχυση προς τις αναπτυσσόμενες χώρες στους τομείς της έρευνας και της τεχνολογίας και η αλλαγή του νόμου για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας και τις «πατέντες», για τη διευκόλυνση αυτών των διεργασιών. Την ίδια χρονιά μια διάσκεψη του ΟΗΕ στο Μεξικό διατύπωσε κάποιες κατευθυντήριες γραμμές στην κατεύθυνση επεξεργασίας εναλλακτικών μοντέλων ανάπτυξης με τρόπο που να σέβεται τη διαφορετικότητα και τις ευαίσθητες διαφορές τοπικών πολιτισμών.

Το 1979 έγινε η πρώτη παγκόσμια διάσκεψη για το κλίμα του πλανήτη, ύστερα από τα ανησυχητικά φαινόμενα «της όξινης βροχής» και τις προειδοποιήσεις για την καταστροφή της ασπίδας του όζοντος. Υπήρχε μάλιστα και κάποιος ψίθυρος για την πιθανότητα δημιουργίας του «φαινομένου του θερμοκηπίου». Σήμερα γνωρίζουμε ότι η καταστροφή του στρώματος του όζοντος έχει προχωρήσει και στα ανώτερα στρώματα της ατμόσφαιρας. Μετρήσεις που έγιναν σε ύψος 43 χλμ. από την επιφάνεια της γης έδειξαν ότι στη διάρκεια της δε-

καετίας του '80 το όζον υπέστη καταστροφή της πυκνότητάς του κατά 7%. Μέχρι τώρα οι επιστήμονες εντόπιζαν το πρόβλημα κυρίως στα κατώτερα στρώματα της ατμόσφαιρας, δηλ. περίπου σε ύψος 24 χλμ. από την επιφάνεια της γης.

Παρά τις διαμαρτυρίες των χωρών του Τρίτου κόσμου, τους αποδίδονταν ίση ευθύνη, για τα αέρια που προκαλούν το φαινόμενο του θερμοκηπίου, με τα βιομηχανικά κράτη που εξέπεμπαν διοξείδιο του άνθρακα στην ατμόσφαιρα για διάστημα μεγαλύτερο των 100 ετών· όμως η αυξανόμενη ανησυχία για τα «πλανητικά προβλήματα» είχε το παράπλευρο αποτέλεσμα να αποσπά την προσοχή από τα πιο ειδικά και τοπικά προβλήματα. Ενώ χυνόντουσαν τόνοι μελάνης για το φαινόμενο του θερμοκηπίου σπάνια γινόταν λόγος για τα λιπάσματα και τα φυτοφάρμακα που χρησιμοποιούνταν για εντατικοποίηση των καλλιεργειών στον πρώτο κόσμο. Η δηλητηρίαση των υδροφόρων στρωμάτων, ο θάνατος ποταμών και λιμνών, η μόλυνση των θαλασσών, σπάνια αντιμετωπιζόταν ως θέμα του πρώτου Κόσμου.

Οι πολιτικοί του Βορρά και η Παγκόσμια Τράπεζα έδιναν μαθήματα στο Νότο για υγιείς περιβαλλοντικές πρακτικές αντί να συμβουλέψουν τα «λόμπι» της βιομηχανίας φυτοφαρμάκων και λιπασμάτων. Σπάνια οι περιβαλλοντικές ρυθμίσεις γίνονταν σε πλαίσιο που να ανταποκρινόταν στις ανάγκες των αναπτυσσομένων χωρών. Σήμερα ο Νότος προσπαθεί να στείλει το λογαριασμό στο Βορρά! Τα αναπτυσσόμενα έθνη, δίνοντας προτεραιότητα στην ανάπτυξη, λένε ότι «το καθάρισμα» του πλανήτη είναι δυνατόν με κάποιο αντίτιμο... Χρήματα και τεχνογνωσία ζήτησαν οι φτωχές χώρες του Νότου από τις χώρες του Βορρά, ενώ οι τελευταίες δηλώνουν ότι ενδιαφέρονται σοβαρά για το περιβάλλον και είναι πρόθυμες να επιβραδύνουν τους αναπτυξιακούς ρυθμούς... που αφορούν κυρίως τους άλλους...

Κατά τα τέλη του 1980 η έκθεση Brundtland (από το όνομα του πρωθυπουργού της Νορβηγίας) έθεσε για πρώτη φορά ζητήματα ισότητας και μελέτησε τις συνέπειες του χειρισμού των περιβαλλοντικών θεμάτων από τις ευρύτερες παραγωγικές διαδικασίες. Ακόμη και ως ρητορική η έκθεση αυτή βοήθησε να αλλάξει λίγο το τοπίο σε μια περίοδο νεοφιλελεύθερης λαίλαπας.

Η ίδια η Βραζιλία, που φιλοξένησε την Παγκόσμια Διάσκεψη για τη Γη, αποτελεί την καλύτερη μαρτυρία αυτών των εξελίξεων. Η χώρα που χαρακτηριζόταν ως πρότυπο ανάπτυξης στη δεκαετία του '70 αντιμετωπίζει σήμερα τεράστια προβλήματα. Έχει το υψηλότερο ποσοστό αποδάσωσης σ' ολόκληρο τον πλανήτη, πόλεις χαμένες μέσα στη μόλυνση, έναν αυξανόμενο πληθυσμό ο οποίος λιγότερο από 8% του συνόλου έχει πρόσβαση σε πόσιμο νερό. Όμως αυτά τα περιβαλλοντικά προβλήματα ωχριούν μπροστά στα προβλήματα της οικονομίας, της κοινωνικής ισότητας και δικαιοσύνης. Τα επίπεδα της ανεργίας είναι ανώτερα από ό,τι ήταν πριν από 8 χρόνια και 40% του πληθυσμού ζει σε επίπεδο απόλυτης φτώχειας.

Το 1991 ενώ οι περιβαλλοντολόγοι τεχνοκράτες ετοιμάζαν τις διακη-

ρύξεις τους στη Γενεύη και στη Νέα Υόρκη η καθολική «Επιτροπή για τη Γη» στη Βραζιλία ειδοποιούσε ότι 242.196 άνθρωποι ήταν μπλεγμένοι σε αντιδικίες για δικαιώματα πάνω σε 7 εκατ. εκτάρια γης. Στην αντιδικία δεν περιλαμβάνονται οι Ινδιάνοι Yanomani, που αγωνίζονται για τα 6 εκατ. εκτάρια της περιοχής τους. Πάνω από 54 αγρότες δολοφονήθηκαν και ο πληθυσμός των ιθαγενών μειώθηκε από 27 δολοφονίες και 21 αυτοκτονίες. Σ' αυτούς τους αριθμούς θα πρέπει να προστεθούν και 229 που χάθηκαν από διάφορες επιδημίες. Στο μεταξύ η κυβέρνηση της Βραζιλίας κλονίζεται από κατηγορίες για διαφθορά. Ο Flavio Petri, ο διπλωμάτης που βοήθησε στην οργάνωση της Διάσκεψης Κορυφής του Ρίο, ανέλαβε στις 15 Ιουλίου ως υπουργός Περιβάλλοντος. Αντικατέστηκε τον Jose Lutzenberger που αποπέμφθηκε τον Απρίλη, επειδή άσκησε κριτική στην περιβαλλοντική πολιτική της κυβέρνησης και ειδοποίησε ξένες οργανώσεις βοήθειας να μη στείλουν χρήματα στη Βραζιλία, γιατί θα κλαπούν από τα κυβερνητικά στελέχη!

Η περίπτωση της Βραζιλίας αποτελεί τυπικό παράδειγμα της κατάρτισης του ηγετικού ρόλου μιας χώρας του Τρίτου κόσμου, πάνω σε ζητήματα που σχετίζονται με την οικονομική ανάπτυξη. Τέτοιες χώρες ελπίζοντας στη διεθνή βοήθεια γίνονται διεκπεραιωτές μιας πολιτικής «σταθεροποίησης», συνοδεύοντας την ιδεολογική τους σύνθεση με νεοφιλελεύθερες και μονεταριστικές μεταρρυθμίσεις, αποδίδοντας την κακή απόδοση των οικονομιών του Τρίτου κόσμου σε δήθεν κρατικές παρεμβάσεις που ενοχλούν την ελεύθερη λειτουργία της αγοράς.

ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΟΙ ΛΥΣΕΙΣ ΠΟΥ ΠΡΟΤΑΘΗΚΑΝ

ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ: Αναμένεται να διπλασιαστεί και να φτάσει γύρω στα 11 δισ. στα επόμενα 40 χρόνια. Για να αντιμετωπιστούν οι ανάγκες όλων αυτών των ανθρώπων το παγκόσμιο βιομηχανικό προϊόν θα πρέπει να πενταπλασιαστεί.

ΦΤΩΧΕΙΑ: Τα περισσότερα νεογνά θα ζήσουν σε αναπτυσσόμενες χώρες, όπου ήδη και τώρα οι φτωχοί καταστρέφουν τους φυσικούς πόρους για να επιζήσουν. Καταστρέφοντας τους φυσικούς τους πόρους θα εμποδίζουν την οικονομική τους ανάπτυξη, μεγαλώνοντας το χάσμα που θα τους χωρίζει από τα πλούσια κράτη. Η αναλογία του μέσου κατά κεφαλήν εισοδήματος ανάμεσα στις φτωχές και τις πλούσιες χώρες ήταν το 1960=30:1, το 1970=32:1, το 1980=45:1 και το 1989=59:1.

ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ: Το 25% του παγκόσμιου πληθυσμού στα βιομηχανικά κράτη καταναλώνουν το 70% των παγκόσμιων πόρων. Καθώς τα αναπτυσσόμενα έθνη θα επιταχύνουν τις αναπτυξιακές τους προσπάθειες θα αυξάνεται κατακόρυφα και η ζήτηση φυσικών πόρων.

ΜΟΛΥΝΣΗ: Επτά βιομηχανικά κράτη, μαζί με τις ΗΠΑ, είναι υπεύθυνα

για 75% των εκπομπών που επιταχύνουν το φαινόμενο του θερμοκηπίου. Όσο οι αναπτυσσόμενες χώρες θα εκβιομηχανίζονται οι εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα θα χειροτερεύουν την παγκόσμια μόλυνση.

ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗ ΥΠΟΒΑΘΜΙΣΗ: Οι αυξανόμενες ανθρώπινες δραστηριότητες καταστρέφουν καθημερινά τη γη, τα δάση και τα ποτάμια της γης. Κάθε χρόνο καταστρέφονται 42,5 σε εκτάρια τροπικών δασών. Το στρώμα του όζοντος λεπταίνει και υπάρχει η πιθανότητα υπερθέρμανσης του πλανήτη.

ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟ ΚΟΣΤΟΣ: Οι περιβαλλοντικές και συναφείς βλάβες κοστίζουν σήμερα στις βιομηχανικές χώρες 1-5% του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος. Στη Δυτική Ευρώπη η ζημία από την καταστροφή των δασών επιβαρύνει το ΑΕΠ γύρω στα 30 δισ. δολάρια το χρόνο.

ΟΙ ΛΥΣΕΙΣ ΠΟΥ ΠΡΟΤΕΙΝΟΝΤΑΙ: Αύξηση της αποτελεσματικότητας, δημιουργία ενός πλαισίου για την αλλαγή, σταθεροποίηση του πληθυσμού της γης, περιορισμός της κατανάλωσης, βιώσιμη και ανεκτή ανάπτυξη.

ΑΥΞΗΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ: Απαιτείται να υιοθετηθεί ένας εκσυγχρονισμός που να ελέγχει τους φυσικούς πόρους που χρησιμοποιούνται και τη μόλυνση που γίνεται κατά μονάδα τελικού προϊόντος. Αυτό σημαίνει: καθαρή τεχνολογία (π.χ. ηλεκτρικά αυτοκίνητα, ανακύκλωση, λιγότερο καταστρεπτική γεωργία και ένα σχεδιασμό προϊόντων με λιγότερη συσκευασία, λιγότερα υλικά και μεγαλύτερη διάρκεια ζωής.

ΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΑΛΛΑΓΗΣ: Υπολογισμός του περιβαλλοντικού κόστους και της ωφέλειας στις οικονομικές πράξεις και αναθεώρηση του υπολογισμού του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος (ΑΕΠ) προώθηση διεθνών συμβάσεων για την προστασία των κοινών πόρων και την αντιμετώπιση των παγκόσμιων προβλημάτων. Επιβολή φόρων και κινήτρων για τον περιορισμό των καταστρεπτικών δραστηριοτήτων. Αύξηση της διεθνούς βοήθειας για ανακούφιση της φτώχειας, τον οικονομικό σχεδιασμό, την υγιή γεωργία και την προστασία των φυσικών πόρων των αναπτυσσόμενων εθνών· έλεγχο και όχι φιλελευθεροποίηση του εμπορίου και προώθηση βιομηχανικών επενδύσεων με εναλλακτικές τεχνολογίες στις αναπτυσσόμενες χώρες.

ΣΤΑΘΕΡΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ: Βελτίωση του βιοτικού επιπέδου και της θέσης των γυναικών. Να γίνει προσιτός ο οικογενειακός σχεδιασμός, ώστε να μειωθεί το ποσοστό των γεννήσεων στις φτωχές χώρες.

ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗΣ: Υποστήριξη ενός τρόπου ζωής που να μειώνει την επιβάρυνση του περιβάλλοντος, ιδιαίτερα στα βιομηχανικά κράτη. Ενίσχυση των μέσων μαζικής μεταφοράς, μείωση των Ι.Χ. αυτοκινήτων, κατανάλωση αγαθών και υπηρεσιών που στηρίζονται πιο πολύ στην πληροφορία, ενθάρρυνση του «πράσινου» καταναλωτισμού.

ΑΝΕΚΤΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ: Όλα τα προηγούμενα υποτίθεται ότι θα έχουν ως συνέπεια μια βιώσιμη και οικολογικά ανεκτή ανάπτυξη. Με τη βοήθεια των βιομηχανικών εθνών τα αναπτυσσόμενα κράτη θα μπορούσαν να μετάσχουν στην

παγκόσμια ανάπτυξη χωρίς να γίνεται καταλήστευση των φυσικών πόρων, χωρίς υπερπληθυσμό και οικολογική κατάρρευση.

Κοινό γνώρισμα όλων αυτών των «σεναρίων» υποθέσεων είναι η παραγνώριση της σχέσης οικονομίας και πολιτικής και της ύπαρξης μηχανισμών εκμετάλλευσης του Νότου από τα πλούσια κράτη του Βορρά. Το βασικό ερώτημα είναι αν είναι δυνατή ταυτόχρονα η επίτευξη οικονομικής ανάπτυξης και η βελτίωση του περιβάλλοντος σε οικουμενική κλίμακα με δεδομένη τη σημερινή λογική και την κατεύθυνση της οικονομίας και της πολιτικής.

Η ανάγκη, πάντως, για τη λήψη επειγόντων μέτρων για μια βιώσιμη εξέλιξη επιτείνεται καθημερινά. Ο ανθρώπινος πληθυσμός υπολογίζεται ότι θα έχει φτάσει τα 8 δισ. μέχρι το έτος 2025. Μπορεί στη συνέχεια να σταθεροποιηθεί όμως μια παραπέρα αύξηση μέχρι τα 10 δισ. και άνω είναι πολύ πιθανή. Η βιομηχανική παραγωγή αυξήθηκε κατά 50 φορές από τον περασμένο αιώνα και 5 φορές από το 1950. Ακόμη και σήμερα μόνο το 20% του παγκόσμιου πληθυσμού ζει σε βιομηχανικές χώρες και παράγει 80% του παγκόσμιου εθνικού εισοδήματος.

Ακόμη και με το σχετικά περιορισμένο βαθμό της σημερινής εκβιομηχάνισης οι τάσεις για εκμετάλλευση των φυσικών πόρων είναι πολύ καθαρές. Η Κίνα σχεδιάζει να πενταπλασιάσει την κατανάλωση άνθρακα, φθάνοντας 3 δισ. τόνους το χρόνο μέχρι το 2000. Αυτό και μόνο θα προσέθετε 50% στις τρέχουσες εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα σε παγκόσμια κλίμακα. Η Ινδία σκοπεύει να κάνει το ίδιο. Σήμερα όλος ο κόσμος εκπέμπει περισσότερους από 5 δισ. τόνους διοξειδίου του άνθρακα στην ατμόσφαιρα κάθε χρόνο. Αν όλα αυτά τα προβλήματα υπάρχουν με μόνο 5 δισ. ανθρώπους, 20% των οποίων ζουν σε βιομηχανικές χώρες, θα γίνουν ακόμη πιο σοβαρά με 7,8 δισ. ανθρώπων που θα ζουν όλο και πιο πολύ σε βιομηχανικές χώρες και θα θεωρούν αυτονόητο ένα υψηλότερο επίπεδο ζωής, τη χρήση ηλεκτρικών οικιακών συσκευών, θερμαντικών και ψηκτικών μηχανημάτων, σχημάτων κ.λπ.

Ακόμη και στις πιο πλούσιες χώρες το τοπικό περιβάλλον θα χειροτερεύσει και θα σημειωθεί αυξημένη συνειδητοποίηση των περιβαλλοντικών προβλημάτων. Αυτό οδηγεί ήδη από τώρα σε ισχυρές πολιτικές πιέσεις για αλλαγή πορείας, αφού είναι φανερό ότι οι κοινωνίες που έχουν φτάσει σε κάποιο επίπεδο αφθονίας γίνονται περιβαλλοντικά πιο συνειδητές.

Ίσως οι παραπάνω τάσεις να φαίνονται λίγο υπερβολικές και να θυμίζουν το Club of Rome της δεκαετίας του '70 που έκανε προβλέψεις για εξάντληση των ενεργειακών πόρων, για να αποδειχτεί στη συνέχεια ότι με την κατάλληλη εφαρμογή της τεχνολογίας, θα έχουμε επάρκεια τουλάχιστον για το ορατό μέλλον. Όμως σήμερα τα προβλήματα είναι άλλου τύπου και η παρομοίωση δεν ευσταθεί.

Αποτελεί φανερό γεγονός πια ότι δεν μπορούμε να συνεχίσουμε το σημερινό τρόπο ζωής στις βιομηχανικές χώρες σήμερα και στις αναπτυσσόμενες, για τις οποίες υπάρχει η βάσιμη εικασία ότι αύριο θα έχουν κι αυτές αναπτυχθεί. Οι

κυβερνήσεις άρχισαν να το παραδέχονται, γι' αυτό και κάνουν λόγο για «βιώσιμη ανάπτυξη», και ανησυχούν για «το κοινό μας μέλλον», το οποίο ορίζουν ως «αντιμετώπιση των αναγκών του παρόντος», χωρίς να τίθεται σε κίνδυνο η ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις ανάγκες τους. Ένας άλλος ορισμός της επιτροπής Brundtland (1987) για τη βιώσιμη ανάπτυξη μιλάει για: «μια διαδικασία αλλαγής στην οποία η εκμετάλλευση των πόρων, η κατεύθυνση των επενδύσεων, ο προσανατολισμός των τεχνολογικών εξελίξεων και οι θεσμικές αλλαγές να βρίσκονται σε αρμονία και να συνυπολογίζονται τόσο τις τωρινές όσο και τις μελλοντικές δυνατότητες για ικανοποίηση των ανθρώπινων αναγκών και ελπίδων».

Η παραπάνω στάση είναι σαφής: Σημαίνει την ενσωμάτωση της οικολογίας στην οικονομία. Σημαίνει τη συνειδητή σύνδεση περιβαλλοντικών και οικονομικών θεμάτων σε κυβερνητικό και επιχειρησιακό επίπεδο. Δεν σημαίνει άρνηση της ανάπτυξης και της εξέλιξης, αλλά δηλώνει την ευχή σύνδεσης περιβάλλοντος και ανάπτυξης. Βασικό επιχείρημα των φτωχών χωρών είναι ότι ο μόνος τρόπος διαφύλαξης του περιβάλλοντος είναι η ενίσχυση της βιομηχανικής προόδου. Ανάπτυξη, λένε, που δεν είναι βιώσιμη, δεν αποτελεί ανάπτυξη, αλλά εκμετάλλευση.

ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΥΘΥΝΕΣ ΤΩΝ ΠΛΟΥΣΙΩΝ ΧΩΡΩΝ

Τι απαντούν σ' αυτά τα ήδη ανεπτυγμένα κράτη; Ποια στάση τήρησαν στη Διάσκεψη του Ρίο; Ο πρόεδρος της Β. Αμερικής G. Bush μιλώντας την παραμονή της Διάσκεψης του Ρίο στο διαστημικό κέντρο του Maryland χαρακτήρισε την περιβαλλοντική του προσέγγιση ως ένα «νέο περιβαλλοντισμό», που προστατεύει το περιβάλλον με πολιτικές που να είναι συμβατές με την οικονομική ανάπτυξη. Η πολιτική του «χρησιμοποιεί τη δύναμη της αγοράς στην υπηρεσία του περιβάλλοντος». Στην ίδια συνάντηση ανακοίνωσε την αύξηση κατά 150 εκατ. δολάρια της βοήθειας των ΗΠΑ για την προστασία των δασών και ζήτησε από τα άλλα έθνη να αυξήσουν επίσης την βοήθειά τους.

Η ανακοίνωση του προέδρου των ΗΠΑ σήκωσε κύμα διαμαρτυρίας και καταγγέλλθηκε ως «υποκριτική» από τους οικολόγους της Αμερικής που αντιτίθενται στην απόφαση της κυβέρνησης Bush, η οποία πρόσφατα επέτρεψε μια εξαίρεση στην συμφωνία για τα απειλούμενα είδη, που δίνει τη δυνατότητα στην ξύλευση τεράστιων εκτάσεων ομοσπονδιακής γης. Έτσι η συνηγορία του για τη διάσωση των δασών σ' άλλες χώρες κρίθηκε ως καθαρή υποκρισία.

Όσο για το ρόλο της Β. Αμερικής στη διάσκεψη των 180 εθνών, όπου δοκιμάζονται οι νέες σχέσεις εξουσίας μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου, αρκεί να θυμίσουμε ότι αρνήθηκε να υπογράψει τη συνθήκη για τη βιοποικιλία των ειδών, λόγω κάποιων αμφιλεγόμενων προμηθειών και λόγω των δικαιωμάτων πνευμα-

τικής ιδιοκτησίας που σχετίζονται με τη βιολογική γενετική μηχανική και τις σχετικές πιστώσεις. Κατά την έκφραση του James Baker III, του Αμερικανού υπουργού Εξωτερικών: «Αυτή η λεγόμενη συνθήκη για τη βιοποικιλία θα οδηγήσει πολλούς Αμερικανούς πολίτες στην ανεργία». Σε μια προεκλογική χρονιά, με μια οικονομία σε βαθιά κρίση και με υψηλά ποσοστά ανεργίας το μόνο που έμενε στον G. Bush ήταν να δώσει έμφαση στα εσωτερικά οικονομικά θέματα της χώρας του και να προσπαθήσει να μειώσει τη σπουδαιότητα της διεθνούς περιβαλλοντικής διάσκεψης.

Οι πιο σπουδαίες συμφωνίες που προέκυψαν από τη Διάσκεψη του Ρίο επιχειρούν να θέσουν κάποιους φραγμούς στα βιομηχανικά κράτη. Έτσι παρά τις προσπάθειες του William K. Reilly να πετύχει την υποστήριξη των ΗΠΑ για προστασία της βιοποικιλίας των δασών η αμερικανική κυβέρνηση δεν υποχώρησε από φόβο μήπως οι χώρες του Τρίτου κόσμου προβάλλουν παράλογες απαιτήσεις για χρηματική ενίσχυση και εμποδίσουν τις αμερικανικές εταιρείες που επιδιώκουν να αναπτύξουν και να εμπορευτούν προϊόντα φτιαγμένα από φυτά και έντομα, που βρίσκονται στα τροπικά δάση.

Τα περισσότερα βιομηχανικά κράτη υπέγραψαν τη συνθήκη. Η Αμερική βρέθηκε απομονωμένη, όπως έγινε και στην περίπτωση της άρνησής της να υπογράψει μια δεσμευτική συνθήκη για το φαινόμενο του θερμοκηπίου. Οι αρμόδιοι της Ουάσιγκτον φοβήθηκαν ότι η συνθήκη θα έδινε υπερβολική δύναμη στις κυβερνήσεις χωρών του Τρίτου κόσμου να προσδιορίζουν το ποσό της βοήθειας που θα χρειάζονταν για να αντιμετωπίσουν τις ανάγκες τους. Ο Λευκός Οίκος δεν ήταν ευχαριστημένος ακόμη κι αν βρισκόταν τρόπος να προστατευθούν οι «πατέντες» των αμερικανικών εταιρειών βιοτεχνολογίας και φαρμάκων.

Ενώ οι Αμερικανοί επίσημοι καθόριζαν τη στάση τους από το χορό των εκατομμυρίων δολαρίων οι «μη-κυβερνητικές οικολογικές οργανώσεις» (NEO) κινδύνευσαν να κηρύξουν πτώχευση ήδη από τις πρώτες μέρες της διάσκεψης αδυνατώντας να πληρώσουν τα έξοδα διαφόρων εκδηλώσεων που είχαν προγραμματίσει στο Ρίο για το περιβάλλον και την κοινωνική δικαιοσύνη.

Η Ευρωπαϊκή υποστήριξη της διάσκεψης έγινε φανερή με ένα σχέδιο συνθήκης των Γερμανών για τη μείωση των κινδύνων αύξησης της θερμοκρασίας του πλανήτη, που πήγαινε πιο μακριά από μια συμφωνία που είχε προηγηθεί πριν τη διάσκεψη, ύστερα από αμερικανική πίεση. Το σχέδιο επιβεβαίωνε τη στήριξη σχεδίων που υιοθετήθηκαν στην ΕΟΚ τον περασμένο Μάη, για σταθεροποίηση εκπομπών «αερίων του θερμοκηπίου» στο επίπεδο του 1990, για το έτος 2000.

Η δήλωση των Γερμανών έγινε αφού οι Αμερικανοί διπλωμάτες άσκησαν πίεση στην Ολλανδία, την Αυστρία και την Ελβετία για να τους πείσουν να μη ζητήσουν μια πιο δεσμευτική συνθήκη για το φαινόμενο του θερμοκηπίου. Η πρωτοβουλία των τριών χωρών θα έδινε αφορμή σε άλλες χώρες να υπογράψουν μια σταθεροποιητική συνθήκη παρόμοια με εκείνη της ΕΟΚ.

Οι Ευρωπαίοι τελικά παρ' όλων ότι άσκησαν κριτική στις πιέσεις των ΗΠΑ δέχτηκαν τελικά να υποχωρήσουν στο θέμα και να πλησιάσουν το 22% των παγκοσμίων εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα που επιθυμούσε η Αμερική. Ο πρόεδρος G. Bush εξέφρασε το φόβο ότι αυστηρότεροι περιορισμοί εκπομπών του διοξειδίου του άνθρακα θα εμπόδιζαν την οικονομική ανάπτυξη της Αμερικής, που χρησιμοποιεί άνθρακα και πετρέλαιο για πρώτες ύλες παραγωγής ενέργειας. Η Γερμανία, πάντως, δήλωσε ότι σκοπεύει να μειώσει κατά 25% τις εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα μέχρι το έτος 2005.

Η ιαπωνική παρουσία στη Διάσκεψη του Ρίο υπήρξε εντυπωσιακή. Αφού για δεκαετίες έπαιξε απλά βοηθητικό ρόλο των ΗΠΑ σε όλες τις διεθνείς οργανώσεις αυτή τη φορά εμφανίστηκε με μια 100μελή αντιπροσωπεία προβάλλοντας τα επιτεύγματά της στην προστασία του περιβάλλοντος. Ενώ στην Ιαπωνία την ίδια δεν επικρατεί ομοφωνία πάνω στα περιβαλλοντικά ζητήματα και οι επιχειρηματικοί κύκλοι προσπαθούν να αποφύγουν περιορισμούς, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και ομάδες πολιτών έχουν οδηγήσει τη χώρα σε αληθινή περιβαλλοντική άνοηση.

Η ιαπωνική δυνατότητα να παίξει ηγετικό ρόλο στα περιβαλλοντικά ζητήματα στηρίζεται σε δυο βάσεις: 1. Ως χώρα που έχει καταβάλει σοβαρές προσπάθειες για ενεργειακή αυτάρκεια, για περιορισμό των εκπομπών και της μόλυνσης γενικά, θα μπορούσε να ενισχύσει άλλες χώρες που κινούνται στην ίδια κατεύθυνση. 2. Ως ένας από τους μεγαλύτερους δωρητές η Ιαπωνία θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει τα οικονομικά της κίνητρα για να στρέψει χώρες του Τρίτου κόσμου προς μια κατεύθυνση πιο υγιούς περιβαλλοντικής πολιτικής. Η Ιαπωνία, ένας από τους μεγαλύτερους ρυπαντές της δεκαετίας του '60, παίζει σήμερα πρωτοποριακό ρόλο στον καθαρό αέρα και άρχισε να εξάγει μεγάλες ποσότητες τεχνολογίας ελέγχου της μόλυνσης. Η οικονομία της είναι από τις πιο αποδοτικές ενεργειακά σ' ολόκληρο τον κόσμο. Όμως η αποτελεσματικότητα και η οικονομική της ακμή στηρίζονται και σε μια τεράστια αυτοκινητοβιομηχανία που υπηρξει σίγουρα ένα όχι και τόσο οικολογικά φιλικό πρότυπο ζωής.

Μια επιτροπή που συζητούσε την Agenda 21 είχε δυσκολίες, στην προσπάθειά της να βάλλει κάποιους όρους στην πορεία για αύξηση της θερμοκρασίας του πλανήτη, από τις πετρελαιοπαραγωγικές χώρες που ζητούσαν να αφαιρεθούν κάποιες πολύ προχωρημένες διατυπώσεις του κειμένου. Οι Άραβες ζητούσαν να διαγραφούν φράσεις που θα αποθάρρυναν την χρήση υγρών καυσίμων, πετρελαίου και άνθρακα, λόγω των αερίων που εκπέμπουν, όταν καίγονται, για την παραγωγή ενέργειας. Όπως είναι γνωστό τα αέρια ανεβαίνουν στην ατμόσφαιρα, όπου παγιδεύουν την ηλιακή θερμότητα, όπως γίνεται σε ένα θερμοκήπιο και συντελούν στην επικίνδυνη σάωση της θερμοκρασίας του πλανήτη.

Οι Σαουδάραβες κατάφεραν να αφαιρεθούν όλες οι άμεσες αναφορές στο πλήρες κόστος της ενέργειας (fuel-cost pricing). Αυτό ζητήθηκε επειδή πολλά κράτη χρησιμοποιούν φορολογικές απαλλαγές και διάφορες επιχορηγήσεις στις

εταιρείες πετρελαίου και άνθρακα, ώστε να παραμένουν χαμηλότερα από την πραγματική τους τιμή οι τιμές των καυσίμων. Αν οι τιμές ήταν υψηλότερες θα αποθαρρύνονταν η καταναλωσή τους, θα υπήρχε ενεργειακή επάρκεια και θα γινόταν στροφή προς την ανάπτυξη των ανανεώσιμων ενεργειακών πηγών (ηλιακή, αιολική, γαιοθερμική ενέργεια). Οι Σαουδάραβες επέμειναν επίσης να περιληφθεί στο ντοκουμέντο έκκληση για την προώθηση μόνο «ασφαλών» ενεργειακών τεχνολογιών, για να αξιοποιήσουν έτσι τις επιφυλάξεις που υπάρχουν διεθνώς, σχετικά με την ασφάλεια των πυρηνικών εργοστασίων, αποθαρρύνοντας έτσι τη διάδοσή τους με τρόπο που να είναι ανταγωνιστικός προς τα πετρέλαια.

ΤΑ ΚΡΑΤΗ ΤΟΥ ΝΟΤΟΥ

Οι αντιπροσωπείες του Τρίτου κόσμου που συνέρρευσαν στο Ρίο μορφαί να διαφέρουν από το προφίλ που είχαν στα μέσα της δεκαετίας του '70, όταν οι εκκλήσεις για μια «Νέα διεθνή οικονομική τάξη» ήταν στο ζενίθ τους. Με οικονομίες σε κατάρρευση, χρέη που φτάνουν στα ύψη, με αυστηρά προγράμματα λιτότητας που επιβάλλει το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, οι αντιπροσωπείες αυτές λύγιζαν από τα βάρη τους. Οι ίδιοι οι πολίτες των χωρών τους δεν δέχονται να τους βλέπουν ως απλά πειθήνια όργανα που εκτελούν τις αποφάσεις των χωρών του Πρώτου κόσμου.

Τα κράτη του Νότου ζήτησαν πιο πολλά κεφάλαια και μεγαλύτερο έλεγχο στη χρήση τους, σ' αντίθεση με τις επιθυμίες των κρατών του Βορρά. Οι διαπραγματεύσεις για χρηματικά θέματα, καθώς και τα υπόλοιπα ζητήματα που συζητήθηκαν εμπίπτουν στην Agenda 21, στο σχέδιο μελλοντικής περιβαλλοντικής δράσης που ζητάει από τα βιομηχανικά κράτη να αυξήσουν την αναπτυξιακή τους βοήθεια στο 0,7% του ετήσιου εθνικού τους προϊόντος, μέχρι το έτος 2000.

Όπως είπε ο Πακιστανός πρεσβευτής, που διηύθυνε την επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για τα αναπτυσσόμενα κράτη, η αμερικανική άρνηση για χορήγηση νέων πόρων, για περιβαλλοντικά προγράμματα, έκανε τις χώρες αυτές ιδιαίτερα προσεκτικές στο να δεχτούν να θέσουν τους φυσικούς τους πόρους υπό διεθνή έλεγχο. Έχουν πεισθεί ότι οι ΗΠΑ θέλουν να έχουν πρόσβαση στις πρώτες ύλες, χωρίς να είναι έτοιμες να αντιμετωπίσουν και το κόστος των ζημιών που προκαλούν.

Κατά τη διάρκεια των πρώτων ημερών της Διάσκεψης του Ρίο οι διαπραγματεύσεις για το πρόβλημα της προστασίας των δασών του πλανήτη οδήγησαν σε έντονες προστριβές και φιλονικίες. Οι αναπτυσσόμενες χώρες έλεγαν ότι θα πρέπει να διακρίνουμε μεταξύ των φυσικών πόρων, όπως είναι ο αέρας, που προφανώς τον μοιράζονται όλοι, και εκείνους, όπως είναι π.χ. τα δάση, που βρίσκονται μέσα σε κάποια εθνικά όρια. «Αν θέλουμε να μετατρέψουμε το πρόβλη-

μα των δασών σε πλανητικό πρόβλημα είναι σαν να λέμε π.χ. ότι τα πετρέλαια είναι ένας οικουμενικός πόρος», είπε χαρακτηριστικά ο υπουργός Περιβάλλοντος και δασών της Ινδίας Kamel Nath.

Η Μαλαισία είχε τις μεγαλύτερες αντιρρήσεις για τη συνθήκη, σχετικά με τα δάση, αφού 40% του εθνικού εισοδήματος της χώρας προέρχονται από πωλήσεις ξυλείας. Η συμφωνία θα υποχρέωνε κάποια κράτη να περιορίσουν την εκμετάλλευση των δασικών περιοχών τους. Όμως η αποδάσωση οδηγεί σε καταστρεπτικές διαβρώσεις της γης, βλάβη των κοιλάδων, πλημμύρες και ανεπανόρθωτες απώλειες ειδών της πανίδας και της χλωρίδας. Όπως είπε ο εκπρόσωπος της Μαλαισίας Ting Wen Lian «για κανένα λόγο δεν πρόκειται να βάλουμε τα δάση μας κάτω από την εποπτεία κάποιων άλλων εθνών».

Στις αναπτυσσόμενες χώρες δεν αρέσει καθόλου η ιδέα να μειώσουν την ξύλευση ώστε τα δέντρα τους να απορροφούν και να ανακυκλώνουν το διοξείδιο του άνθρακα που εκπέμπουν τα βιομηχανικά κράτη στην ατμόσφαιρα. Οι ΗΠΑ π.χ. είναι υπεύθυνες για τα 22% των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα στον κόσμο, το βασικό αέριο που προκαλεί το φαινόμενο του θερμοκηπίου. «Δεν θα μας πούνε τι να κάνουμε τα δάση μας για να κυλάνε τα αυτοκίνητά τους στο Los Angeles», είπε ο Ινδός Nath.

Δυσκολίες, λοιπόν, στο θέμα των δασών για το οποίο τελικά προέκυψε μόνο μια διακήρυξη αρχών. Οι αναπτυσσόμενες χώρες υποστήριζαν μια δεσμευτική συνθήκη για την προστασία της βιολογικής ποικιλίας που να περιλαμβάνει προβλέψεις που θα τους έδιναν επιδοτήσεις από τα έσοδα των εταιρειών, που χρησιμοποιούν τους φυσικούς τους πόρους, όπως είναι τα φαρμακευτικά φυτά για την παραγωγή εμπορεύσιμων ειδών. Οι ΗΠΑ αρνήθηκαν, όπως είδαμε, να υπογράψουν, επειδή πιστεύουν ότι η συνθήκη θα μπορούσε να παραλύσει την αμερικανική βιομηχανία βιοτεχνολογίας και να κοστίσει στους Αμερικανούς φορολογούμενους πολλά δολάρια σε ξένη βοήθεια.

Το χάσμα που χωρίζει τον πλούσιο Βορρά από το φτωχό Νότο φαίνεται αγεφύρωτο. Οι αναπτυσσόμενες χώρες ζητούν χρήματα, δίνοντας προτεραιότητα στην ανάπτυξη, για καθαρό περιβάλλον μιλάνε οι χώρες του Βορρά, με την ελπίδα να καταφέρουν κάτι απέναντι στα απειλητικά φαινόμενα που απειλούν τη ζωή και την υγεία των παιδιών τους.

Μια χώρα με τεράστια προβλήματα εθνικής κυριαρχίας είναι αναμφισβήτητα η Tuvalu, στο Νότιο Ειρηνικό, της οποίας οι κάτοικοι ζουν σε μερικά νησιά σε μια περιοχή 10 τετραγωνικών μιλίων. Ο πρωθυπουργός της χώρας Bikenileu Raenin δήλωσε ότι το μεγαλύτερο μέρος της χώρας του δεν εξέχει παρά λίγα εκατοστά του μέτρου πάνω από το ύψος της θάλασσας. Εξέφρασε φόβους ότι θα εξαφανιστεί τελείως αν το φαινόμενο του θερμοκηπίου οδηγήσει στην αύξηση της θερμοκρασίας και στην ανύψωση των κυμάτων του ωκεανού, όπως υποστηρίζουν κάποιοι επιστήμονες ότι θα συμβεί.

Οι προσυνεδριακές ομιλίες οδήγησαν σε μια συνθήκη για την αλλαγή του

κλίματος που υπογράφηκε από πολλούς εκπροσώπους. Όμως ύστερα από αμερικανική επιμονή το έγγραφο δεν βάζει κάποιους ειδικούς στόχους ή χρονοδιαγράμματα για τη μείωση των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα, που θεωρείται υπεύθυνο για το φαινόμενο του θερμοκηπίου. Ήδη το Tuvalu αντιμετώπισε φέτος ασυνήθιστα υψηλά παλιρροιακά κύματα που συντάραξαν τα νησιά και που πιστεύεται ότι δημιουργήθηκαν από τις συνέπειες της αύξησης της θερμοκρασίας του πλανήτη. Ο Raeniū διαθέτει λίγα να προσφέρει στα πλούσια έθνη για ανταλλάγμα, όμως ζήτησε να περιοριστούν οι εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα. «Δεν θέλουμε να εγκαταλείψουμε τη χώρα μας, ακόμη κι αν μας δώσουν χιλιάδες στρέμματα στην Αυστραλία. Δεν θα 'ναι για μας το ίδιο».

ΟΙ ΕΠΙΣΗΜΕΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΤΗΣ ΔΙΑΣΚΕΨΗΣ ΤΟΥ ΡΙΟ

Οι συμφωνίες για το περιβάλλον και την ανάπτυξη που προτάθηκαν στο Ρίο προϋποθέτουν ως αυτονόητη την ουδετερότητα του νόμου, μαζί με την ικανότητα των κρατών να εφαρμόσουν τις συνθήκες. Θεωρούν επίσης ως δεδομένο ότι τέτοιες συνθήκες μπορούν να εφαρμοστούν αδιακρίτως από τα εκάστοτε κοινωνικά, πολιτισμικά ή περιβαλλοντικά πλαίσια. Όμως οι περισσότερες συνθήκες θέτουν στόχους διαχείρισης πόρων και στηρίζονται σε αξίες και αντιλήψεις Δυτικών ή δυτικοσπουδαγμένων επαγγελματιών που δεν τις ασπάζονται όλοι και ιδιαίτερα κάτοικοι χωρών του Τρίτου κόσμου.

Η πλατιά διαδεδομένη δυσπιστία προς το κράτος μαζί με τις προτάσεις των κυβερνήσεων επιβάλλονται από οικονομικές πιέσεις και οδήγησαν τις διαπραγματεύσεις του Ρίο σε δυο διαμετρικά αντίθετες κατευθύνσεις. Στις τυπικές συναντήσεις της ECO '92 η πιο ορατή στρατηγική ήταν αυτή της δημιουργίας αγορών με τη βοήθεια των νεοφιλελεύθερων εργαλείων, όπως είναι τα «δικαιώματα μόλυνσης» και η εμπιστοσύνη στην αγορά ως έσχατου κριτή της αξίας π.χ. των δασών και των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Μ' αυτό τον τρόπο τα περιβαλλοντικά προβλήματα μετατίθενται σε μια «μη πολιτική», οικονομική αρένα, όπου οι δυνάμεις της αγοράς κυριαρχούν.

Αυτή η εμπιστοσύνη στην αγορά γίνεται ολοφάνερη στην έκθεση της Παγκόσμιας Τράπεζας για την παγκόσμια ανάπτυξη που επικεντρώνει το ενδιαφέρον της στο περιβάλλον, αγνοώντας βέβαια όλες τις εμπειρίες αυτών που ασχολούνται ειδικά με περιβαλλοντικά θέματα. Ο Lauvens Summers, Καναδός οικονομολόγος και αντιπρόεδρος της Παγκόσμιας Τράπεζας, τοποθετεί την αξία του περιβάλλοντος ως «αγαθού» στο μηδέν, οπότε και η καταστροφή του δεν συνεπάγεται κάποιο κόστος ούτε έχει αρνητικές επιπτώσεις επάνω στην τρέχουσα ή τη μελλοντική παραγωγή.

Η Παγκόσμια Τράπεζα βλέπει το περιβαλλοντικό πρόβλημα ως απόρροια τριών παραγόντων: του πληθυσμού, του προβλήματος των τιμών και των κακών

δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Γι' αυτό και οι λύσεις που προτείνονται κορυφώνονται στη μείωση του πληθυσμού, στην κατάργηση παρενοχλήσεων στις τιμές, στη δημιουργία εμπορεύσιμων «αδειών μόλυνσης» και στην κατάργηση της δημόσιας ιδιοκτησίας. Οι μαλθουσιανές απόψεις ότι η μόλυνση οφείλεται σε πληθυσμιακή πίεση κι όχι σε καταναλωτικά πρότυπα, είναι τελείως ατεκμηρίωτες, αφού π.χ. στη Βραζιλία το μεγαλύτερο ποσοστό αποδάσωσης συμβαίνει σε περιοχές που επικρατεί η ιδιωτική ιδιοκτησία και είναι αραιοκατοικημένες. Σε χώρες όπως η Μαλαισία η παράδοση κοινοτικής ιδιοκτησίας διατήρησε τα δάση άθικτα μέχρις ότου αντικαταστάθηκε από την εκχώρηση αδειών για ιδιωτική ξύλευση και «αξιοποίηση» των δασών.

Η έκθεση της Παγκόσμιας Τράπεζας, που απηχεί και τις απόψεις της Β. Αμερικής, δηλώνει και τη στάση των βιομηχανικών κρατών απέναντι των πληνθικών προβλημάτων, που αφορούν στην ανάπτυξη και το περιβάλλον. Η Τράπεζα παραβλέπει τα κοινωνικά προβλήματα, την έλλειψη υποδομής και βλέπει τους πόρους για ανάπτυξη και περιβαλλοντικές μεταρρυθμίσεις να προκύπτουν από το αυξανόμενο εμπόριο κι όχι από τη μεταφορά τεχνολογίας.

Η τυπική Διάσκεψη του Ρίο προσφέρει τρεις βασικές στρατηγικές: Μια βασική τάση αφορούσε στον περιορισμό του ρόλου του κράτους και η έμφαση στα εξατομικευμένα πρότυπα κατανάλωσης. Ένα μοντέλο δηλαδή προστασίας του περιβάλλοντος που στηρίζεται στις επιλογές του καταναλωτή. Η δεύτερη κεντρική στρατηγική χαρακτηρίζεται από την εναπόθεση της λύσης των προβλημάτων σε επίσημες γραφειοκρατικές, επιστημονικές οργανώσεις για μελέτη και διεθνή αντιμετώπιση σε μεγάλη κλίμακα και... μελλοντική. Η αμερικανική στάση στο ζήτημα της μείωσης των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα αποτελεί μια τυπική απάντηση αυτού του τύπου. Η τρίτη τέλος στρατηγική έγκειται στη δημιουργία διεθνών σωμάτων και μηχανισμών παρακολούθησης των προβλημάτων. Όμως αν πρόκειται τα Ηνωμένα Έθνη να παρακολουθούν το περιβάλλον ή να επιβάλλουν διεθνείς συνθήκες, ποιος θα κάνει τελικά τη δουλειά; Τα αναπτυξιακά προγράμματα του ΟΗΕ και οι επιτροπές για το περιβάλλον ήταν για δεκαετίες σε πόλεμο για το δέον γενέσθαι. Επιπλέον η συνεχής αντίσταση των ΗΠΑ στον ΟΗΕ θα παρακωλύσει το έργο των ελεγκτών. Αφού οι ΗΠΑ δεν υπακούουν στις αποφάσεις του Παγκοσμίου Δικαστηρίου σήμερα δεν υπάρχει λόγος να πιστεύσει κανείς ότι κάποια μέρα οι νόμοι θα έχουν μεγαλύτερη πειθώ και αποτελεσματικότητα.

ΑΝΑΓΚΗ ΑΛΛΑΓΗΣ ΠΟΡΕΙΑΣ ΓΙΑ ΑΝΕΚΤΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Όσα συμφωνήθηκαν στο Ρίο απέχουν πολύ από τα δραστηκά μέτρα που ζητούσαν οι ειδικοί. Ίσως κάποιες συμφωνίες-πλαίσια να πάρουν σάρκα και οστά

αργότερα, χρησιμεύοντας ως κριτήρια εκτίμησης της απόδοσης των προσπαθειών των κρατών για σωτηρία του πλανήτη. Όμως οι ίδιες οι συμφωνίες ιχνογραφούν πολύ αμυδρά την μελλοντική πορεία. Γίνεται βέβαια έκκληση για τη διενέργεια ερευνών και μελετών που θα χρησιμεύσουν στην περιοδική αναθεώρηση των συνθηκών από τις χώρες που τις υπέγραψαν.

Όμως δεν πρόκειται π.χ. να γίνει έλεγχος των αερίων που προκαλούν το φαινόμενο του θερμοκηπίου, που απειλεί με υπερθέρμανση της επιφάνειας της γης σε λιγότερο από 50 χρόνια. Δεν πρόκειται να τεθούν νέα όρια στην εκμετάλλευση των φυσικών πόρων και τα βιομηχανικά κράτη που πρόκειται να ανοίξουν τα θησαυροφυλάκια και τις τεχνολογικές τους τράπεζες για τη σωτηρία του Τρίτου κόσμου, όπως ήλπιζαν οι διοργανωτές της Διάσκεψης του Ρίο. Τα ποσά βοήθειας που υποσχέθηκαν οι ΗΠΑ, η Ιαπωνία και η Γερμανία δεν αρκούν για την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων.

Η Διακήρυξη του Ρίο ότι «τα κράτη θα συνεργαστούν σε πνεύμα οικουμενικής συντροφικότητας για τη συντήρηση, την προστασία και την επαναφορά της υγείας και της ακεραιότητας του οικοσυστήματος της Γης», παραμένει ευχολόγιο. Στην κρίσιμη κατάσταση που βρίσκονται σήμερα τα οικολογικά προβλήματα του πλανήτη και με το αγεφύρωτο πολιτικοοικονομικό χάσμα που χωρίζει ιστορικά το Βορρά από το Νότο, δεν επιτρέπεται αισιοδοξία. Αυτό που χρειάζεται, μάλλον, είναι μια συνολική επανεξέταση των ορίων της ανάπτυξης και μια επανεξέταση της σχέσης του ανθρώπου προς το περιβάλλον, πέρα από τα μέχρι τώρα ανθρωποκεντρικά και κοντόφθαλμα καπιταλιστικά πλαίσια. Μια πιο ανθρώπινη διαχείριση της βιόσφαιρας προϋποθέτει αρχικά την αναγνώριση της σχέσης των οικολογικών καταστροφών με τις μέχρι τώρα κυρίαρχες κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές συνθήκες.

Η σύγχρονη οικολογική συζήτηση έχει καταδείξει την αναγκαιότητα μιας άλλης διαχείρισης της φύσης και την ανάγκη υπέρβασης των σημερινών κοινωνιών και των παραγωγικών της μηχανισμών που καταστρέφουν τη φύση, με βασικό στόχο τη μεγιστοποίηση του πλεονάσματος. Μια νέα πλανητική διαχείριση των πόρων του πλανήτη δεν περνάει αναπόφευκτα από τα γνωστά κέντρα παγκόσμιας εξουσίας και τις διεθνείς διασκέψεις.

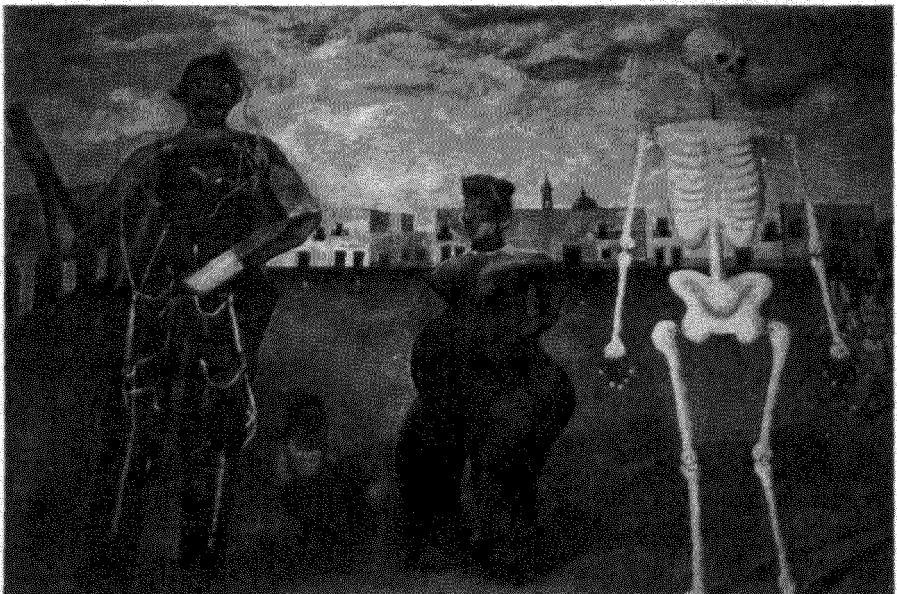
Το παράδειγμα της Διάσκεψης του Ρίο υπήρξε χρήσιμο για τη γνωστοποίηση των προβλημάτων και κατέδειξε τον τρόπο με τον οποίο οι ισχυροί της γης αντιλαμβάνονται τη «διαχείριση του πλανήτη». Αυτό που τους ενδιαφέρει είναι η διατήρηση των σημερινών δομών εξουσίας χωρίς καμιά πραγματική ενσωμάτωση γνήσιων οικολογικών αρχών στη γεωργία, στη βιομηχανία ή στην προστασία της άγριας φύσης.

Οι ανισότητες στην ανάπτυξη που παρατηρούνται ανάμεσα στις χώρες του Βορρά και του Νότου κάνουν αδύνατη τη σύγκλιση των συμφερόντων τους και την επίτευξη των απαραίτητων βιοσφαιρικών ισορροπιών. Η πολιτική οικολογία, έχει δείξει ότι η σημερινή κρίση στον πλανήτη μας οφείλεται βασικά στη

στρεβλή εμπορική και βιομηχανική οικονομία, με τις τάσεις γιγαντισμού και κοινωνικής ομογενοποίησης, που παραγνωρίζει τους κανόνες της φύσης για σεβασμό της διαφορετικότητας, της βιοποικιλότητας και της προσαρμογής στις τοπικές συνθήκες.

Αν θέλουμε να διασφαλίσουμε το μέλλον χρειάζεται να βρούμε άλλα κριτήρια για την επιβίωση του είδους που να λαμβάνουν υπόψη τους την παγκοσμιότητα των προβλημάτων και τα αναγνωρίζουν την αναγκαιότητα μιας νέας διάταξης των διαθέσιμων πόρων, προς όφελος των χωρών του Τρίτου κόσμου.

Η προστασία του περιβάλλοντος απαιτεί έναν άλλο τύπο ανάπτυξης, άλλες διαδικασίες παραγωγής, άλλες τεχνικές, άλλες προτεραιότητες και αξίες που να οδηγούν σε ένα διαφορετικό τρόπο ζωής. Η παγκοσμιότητα των περιβαλλοντικών προβλημάτων, η συνειδητοποίηση των ορατών κινδύνων – από τις συνέπειες του θερμοκηπίου, των πυρηνικών εργοστασίων, της καταστροφής του όζοντος, της μόλυνσης των υδάτων, της αλόγιστης αστικοποίησης κ.λπ. – ίσως αναγκάσουν την ανθρωπότητα να ξανασκεφτεί τη δυνατότητα μιας οικολογικής και δημοκρατικής αναδιάρθρωσης της κοινωνίας, με τρόπο που να σέβεται τη φύση και να διασφαλίζει το μέλλον του πλανήτη. Σ' αυτή την πορεία συνειδητοποίησης των ανθρώπων οι μικροί σταθμοί αυτογνωσίας, όπως ήταν η Διάσκεψη της Στοκχόλμης του 1972 και του Ρίο το 1992, ίσως έχουν τη χρησιμότητά τους για να μετράμε τα βήματα της πορείας της ανθρωπότητας, που άλλοτε υπολογίζονταν σε αιώνες και σήμερα σε δεκαετίες.

FRIDA KAHLO: «Τέσσερις κάτοικοι του Μεξικού», 1938.